

Економічні науки

УДК 339.7

Рожко Олександр Дмитрович

Доцент, кандидат економічних наук
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Алексанян Роксана Мехаківна

студентка
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Рожко Александр Дмитриевич

Доцент, кандидат экономических наук
Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко

Алексанян Роксана Мехаковна

студентка
Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко

Rozhko O.

Assistant professor, Candidate of Economic Science
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Aleksanian R.

Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

ГРОШОВО-КРЕДИТНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ДЕНЕЖНО-КРЕДИТНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ УКРАИНЫ И ПУТИ ЕЁ ОБЕСПЕЧЕНИЯ

MONETARY SECURITY OF UKRAINE AND WAYS OF ITS SECURITY

Анотація: В статті розглянуто поняття грошово-кредитної безпеки держави, проаналізовано показники та сучасний стан грошово-кредитної безпеки України, визначено найбільші загрози фінансовій безпеці в грошово-кредитній сфері та запропоновані заходи з підвищення її рівня.

Ключові слова: монетарна політика, грошово-кредитна безпека, загрози, індикатори стану безпеки.

Аннотация: В статье рассмотрено понятие денежно-кредитной

безпеки государства, проанализированы показатели и современное состояние денежно-кредитной безопасности Украины, определены наибольшие угрозы финансовой безопасности в денежно-кредитной сфере и предложены меры по повышению ее уровня.

Ключевые слова: монетарная политика, денежно-кредитная безопасность, угрозы, индикаторы состояния безопасности.

Annotation: The article deals with the concept of monetary security of the state, analyzed performance and the current state of monetary security of Ukraine, defined the greatest financial insecurity in the monetary sphere and suggested measures to increase the level of its.

Keywords: monetary policy, monetary security threats, the security status indicators.

Постановка проблеми. Фінансова безпека є однією з найважливіших складових економічної безпеки. Без забезпечення фінансової безпеки практично неможливо вирішити жодне із завдань, що стоять перед Україною. Проте на сьогодні в Україні не створено нормативно-правову основу (не розроблені і не прийняті відповідні концепція і стратегія) формування системи фінансової безпеки. В існуючих нормативно-правових актах відсутні механізми реалізації загальнодержавної політики забезпечення безпеки, не окреслені системоутворюючі компоненти її регулювання й контролю, не наводиться класифікація специфічних небезпек, загроз і викликів поряд з потребами, цінностями і інтересами, що ними утискаються, вкрай мало конкретних рекомендацій виконавцям. Нема в них також і кількісних показників безпеки, критеріїв оцінки якості і ефективності діяльності з її підтримання і підвищення. Дається взнаки слабкість експертизи і відсутність оцінки законодавства з точки зору критеріїв фінансової безпеки. Відсутні і чітко визначені національні економічні (не кажучи вже про фінансові) інтереси, не сформовано їх

цілісну систему, що дозволяє урядовцям виправдовувати будь-які свої дії необхідністю дотримання національних інтересів у тій чи іншій сфері.

Аналіз останніх досліджень та невирішені частини загальної проблеми. Безпеку грошового обігу через призму співвідношення позабанківського і банківського обігу грошей як індикатора тіньової економіки вперше було розглянуто Ф.Каганом у 1958 р. Певними аспектами боргової безпеки займалися Дж.Бьюкенен, Е.Меаде, Р.Масгрейв, у роботах яких державний борг розглядається як тягар для економічного розвитку; М.Карлберг, що досліджував вплив державних позик на рівень споживання. Формулювання такого специфічного елемента інвестиційної безпеки, як інформаційна ефективність ринку, у своїх працях здійснювали М.Мілер і Ф.Модільяні. За теорією ефективного ринку В.Шарпа, основною причиною того, що потоки міжнародного капіталу оминають ринок певної країни, є його низька інформаційна ефективність (відображення у ринковій вартості активів усієї інформації, доступної на даний час на ринку). С.Рос відкрив теорію арбітражної оцінки активів, яка трактує, що ринок є неефективним внаслідок арбітражу, що унеможливорює використання ринком свого потенціалу через прагнення фахівців з арбітражу отримати максимально високий інвестиційний дохід. Проте на сьогодні в економічній літературі відсутні комплексне відображення проблеми формування системи фінансової безпеки, усталений понятійний апарат, узагальнюючі оцінки ступеня ризику, реальних збитків, завданих безпеці країни, всебічний перелік індикаторів фінансової безпеки. В існуючих наукових розробках виділяються ті чи інші риси, що визначають систему умов, критеріїв і показників, організаційних форм і механізмів захисту від наявних і потенційних викликів та загроз у цій сфері. Водночас майже відсутній аналіз взаємозв'язку й взаємообумовленості фінансової безпеки та системи національних інтересів. Така ситуація ускладнює виявлення як єдиного методологічного підходу, так і зведення воедино всіх аспектів проблеми, які

у підсумку можна було б викласти у концепції фінансової безпеки.

Метою статті є з'ясування сутності та шляхів забезпечення грошово-кредитної безпеки України.

Виклад основного матеріалу. У сучасній економічній літературі не існує єдиного підходу до сутності грошово-кредитної безпеки, проте відомо, що саме монетарна політика держави є важливою складовою її забезпечення, так як є системним механізмом із специфічними цілями та інструментами. Вона відіграє важливу роль у системі впливу держави на економічну стабільність та фінансову безпеку.

Г. Пастернак-Таранушенко вводить поняття «фінансово-грошова безпека держави», під яким розуміє - «різновид безпеки, що має вплив на всі галузі економіки держави. Оскільки гроші є еквівалентом вартості будь-яких товарів, вони (через ціну) є чинником, спроможним дестабілізувати економічне становище в країні. Гроші - не тільки паперові або монетні знаки обміну, купівлі або продажу, а ще й безготівкові перекази та цінні папери (акції, векселі, сертифікати, облігації тощо), що визначають фінансовий стан держави. Величезне значення має банківська система країни, яка реалізує всі операції, що стосуються обігу грошей та цінних паперів. Саме банки здатні стабілізувати або дестабілізувати фінансове становище держави» [7].

Співвідношення між поняттями «фінансова безпека», «грошово-кредитна безпека» слід визначати, виходячи зі співвідношення категорій «фінанси» і «кредит», які є тісно пов'язаними, але категорія «фінанси» є ширша за своїм змістом та включає кредитні відносини. Також, враховуючи, що грошово-кредитну політику поділяють на вузьку і широку, яка включає валютну політику, інфляційну політику, її слід визнати складовою фінансової безпеки.

Серед вчених існують різні думки щодо виділення складових фінансової безпеки, зокрема виділяють бюджетну, валютну, інфляційну, інвестиційну, кредитну, боргову, безпеку страхового і фондового ринку.

Відповідно до Наказу Міністерства економіки України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», від 29.10.2013 р. № 1277 [15] виділяють наступні складові фінансової безпеки:

- банківська безпека - це рівень фінансової стійкості банківських установ країни, що дає змогу забезпечити ефективність функціонування банківської системи країни та захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників незалежно від умов її функціонування;
- безпека небанківського фінансового сектору - це рівень розвитку фондового та страхового ринків, що дає змогу повною мірою задовольняти потреби суспільства в зазначених фінансових інструментах та послугах;
- боргова безпека - відповідний рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для задоволення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує суверенітету держави та її фінансовій системі;
- бюджетна безпека - це стан забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів, що надає можливість органам державної влади максимально ефективно виконувати покладені на них функції;
- валютна безпека - це стан курсоутворення, який характеризується високою довірою суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю, створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняної економіки, залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних

ринках;

- грошово-кредитна безпека - це стан грошово-кредитної системи, що забезпечує всіх суб'єктів національної економіки якісними та доступними кредитними ресурсами в обсягах та на умовах, сприятливих для досягнення економічного зростання національної економіки.

Для забезпечення грошово-кредитної безпеки повинні застосовуватися наступні умови:

- обсяг обігових коштів підприємств усіх форм власності повинен знаходитися на рівні, який забезпечує їх нормальне функціонування;
- рівень кредиторської та дебіторської заборгованості не перевищує встановлені нормативи;
- стабільне зростання обсягів безготівкових розрахунків при сплаті населення за товари та послуги;
- поступове зменшення обсягу тіньової економіки;
- емісія не перевищує встановлені нормативи;
- рівень доларизації грошового обігу не повинен перевищувати 10 % грошової маси в національній валюті;
- повернення вітчизняних валютних коштів з-за кордону;
- дотримання балансу між грошовими доходами та витратами населення;
- обсяг наданих економіці кредитів мають забезпечувати фінансування обігових коштів підприємств (установ, організацій) у необхідних для їх стабільного функціонування розмірах.

Зважаючи на те, що грошово-кредитна політика здійснює потужний вплив на економічні процеси в державі, виникає необхідність у дослідженні основних індикаторів оцінки безпеки грошово-кредитного сектору. Перелік показників оцінки стану грошово-кредитного сектора є досить великим. Незаперечним є вплив на рівень фінансової безпеки будь-якої держави

розміру грошової маси, яка характеризує сукупність усіх грошових коштів, що перебувають у розпорядженні фізичних та юридичних осіб.

Рівень інфляції є також визначальним показником щодо рівня забезпечення внутрішньої стабільності країни. Інфляція проявляється у зростанні цін, що викликає знецінення коштів суб'єктів господарювання та населення. Саме тому, метою центральних банків є дотримання інфляційних орієнтирів. За даними Державного комітету статистики України, індекс інфляції в 1992-2015 роках характеризується такою динамікою (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка інфляції в Україні з 1992 по 2015рр. [12]

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
За рік	2100	10256	501	281,7	139,7	110,1	120,0	119,2	125,8	106,1	99,4	108,2
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
За рік	112,3	110,3	111,6	116,6	122,3	112,3	109,1	104,6	99,8	100,5	124,9	143,3

Україна успадкувала нежиттєздатну дефіцитну економіку, а разом з нею величезний ризик виникнення інфляційних процесів. У 1993 році рівень інфляції був найвищим за всю історію існування України, він склав 10 256%. Після цього рівень інфляції став зменшуватися, завдяки введення суворої монетарної політики та економічних реформ. Після цього рівень інфляції два рази перевищував позначку 20 % у 2000 р. та 2008р., 125,8% та 122,3 % відповідно. У 2008 р. інфляційні процеси супроводжувалися стабільним курсом гривні, але ж все-таки в кінці року був обвал курсу гривні, який привів до кризи у фінансово-банківській сфері. У подальших роках ми можемо бачити зниження рівня інфляції у 2009 р. - 112,3%, у 2010 р. - 109,1%, у 2011 р. - 104,6%, у 2012 р. - 99,8% (рис. 1).

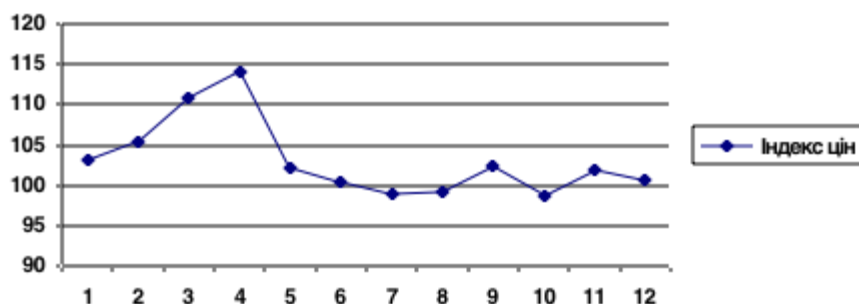

Рис. 1. Динаміка зміни індексу цін в 2015 році[12]

У 2013 році темп інфляції пришвидшився і становив 100,5%, що призвело до зростання споживчих цін на 0,5%. Після цього року у 2014 р. рівень інфляція перевищував на 24,9%, тобто становив 124,9 %. Індекс споживчих цін у січні 2015р. поки що становив 103,1% [12].

Монетизація економіки - це інтегральний показник, який відображає довіру суспільства до національної валюти, до політики монетарної влади. А також рівень кредитної активності. Основним фактором динаміки показника рівня монетизації економіки, є попит на реальні гроші, який у свою чергу, залежить від ступеня довіри суб'єктів економіки до національної грошової одиниці: чим вищим є рівень монетизації, тим більшим, за інших рівних умов є попит на реальні гроші. У кінцевому рахунку, рівень монетизації економіки визначається рівнем розвитку економіки [5, с. 90].

Коефіцієнт монетизації економіки, розраховується, зазвичай, як відношення грошового агрегату М2 до ВВП у відсотках. У розвинутих країнах коефіцієнт монетизації становить від 70 до 80%. Рівень монетизації економіки України значно нижче 70%, що свідчить про недостатню забезпеченість економіки грошовою масою. Існує певний економічний закон: чим більше друкується грошей і через це прискорюється інфляція, тим нижче коефіцієнт монетизації. Тому обмеження грошової маси відповідно до реального попиту на гроші знижує інфляцію і створює

передумови для збільшення коефіцієнта монетизації і тим самим насичення економіки грошима до нормальних розмірів. Зараз дуже важко оцінити реальне забезпечення економіки грошима, адже, присутній високий рівень інфляції і впроваджено заходи по подоланню падіння ВВП (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка змін питомої ваги у грошовій масі та темпи росту грошових агрегатів M0, M1, M3 України з 2005 по 2015 рр. [12]

Рік	Питома вага M0 до M3, %	Питома вага M1 до M3, %	Темп рос-	Темп рос-
			ту M0, %	ту M3, %
2005	31	51	22	154
2006	29	47	124	135
2007	28	46	148	152
2008	30	44	139	130
2009	32	48	101	94
2010	31	48	117	123
2011	28	42	105	115
2012	26	42	104	113
2013	26	42	118	118
2014	30	46	119	105
2015	29	47	98	99

В розвинених країнах питома вага готівки у складі грошової маси складає від 5% до 10%. В Україні, через зниження довіри до банківської системи та низькі доходи населення, високої інфляції та стрімкого економічного спаду, 29% грошової маси обертається поза банками і не контролюється банківською системою.

Динаміка показників рівня монетизації у 2014 р. засвідчує, що відбулося збільшення насиченості економіки «короткими» грошима, які можуть в майбутньому спричиняти інфляцію [12]. Динаміку рівня

монетизації української економіки впродовж 2005-2014 рр. наведено у таблиці 3.

Таблиця 3

Динаміка грошової маси, що обслуговує грошовий оборот в Україні
протягом 2005-2015 рр. (млрд. грн.)

Станом на	Показник грошової маси, млн. грн.							
	М0 усього	%	М1 усього	%	М2 усього	%	М3 усього	%
2005	42 345	33,7	67 090	53,3 1	25 483	99,7	125 801	100
2006	60 231	31,0	98 573	50,8	193 145	99,5	194 071	100
2007	74 984	28,7	123 276	47,2	259 413	99,4	261 063	100
2008	111 119	28,0	181 665	45,9	391 273	98,8	396 156	100
2009	154 759	30,0	225 127	43,7	512 527	99,4	515 727	100
2010	157 029	32,2	233 748	48,0	484 772	99,5	487 298	100
2011	182 990	30,6	289 894	48,5	596 841	99,8	597 872	100
2012	192 665	28,1	311 047	45,4	681 801	99,5	685 515	100
2013	203 245	26,3	323 225	41,8	771 126	99,7	773 199	100
2014	237 777	26,2	383 821	42,2	906 236	99,7	908 994	100
2015	282 947	29,6	435 471	45,5	955 350	99,9	956 728	100

Позитивним моментом є підвищення динаміки рівня монетизації в Україні, але цей показник ще залишається набагато нижчим від значення в розвинутих країнах. Рівень монетизації економіки України значно нижче 70%, що свідчить про недостатню забезпеченість економіки грошовою масою. Однак ми поділяємо думку економіста Н.В. Стежко, що для України коефіцієнт монетизації варіюється у межах 50% [9]. Отже, можна вважати, що рівень монетизації національної економіки є цілком достатнім.

Спостерігається помірне зростання рівня монетизації економіки, така тенденція до зростання монетизації полягає в тому, що створюється пружне монетарне середовище, здібне до досить швидкої передачі грошових імпульсів від одних інституційних блоків до інших. В результаті цього:

- підвищується рівень інтеграції та консолідації господарської системи, її здатність до адаптивних реакцій у відповідь на впливи середовища;
- забезпечується адекватний рівень ліквідності і мобільність активів реального сектора;
- формується базисний механізм структурного розвитку господарської системи.

Значний вплив на рівень грошово-кредитної безпеки в Україні на нинішньому етапі розвитку становить зростаюча «доларизація» економіки держави. Сутність цього економічного явища полягає у витісненні національної грошової одиниці більш стабільною іноземною валютою. Основними сучасними формами прояву та причинами доларизації в Україні є: недосконалість законодавчої та нормативної бази щодо використання в грошовому обороті країни іноземної валюти; низький рівень довіри до національної валюти з боку населення; високі інфляційні очікування та девальвація національної грошової одиниці; нерозвиненість фінансового ринку, зокрема ринку державних цінних паперів, що звужує можливості інвесторів щодо вкладення коштів в національній валюті; збільшення кількості іноземних банків у фінансовій системі; залучення державних позик в іноземній валюті; значні обсяги надходжень в країну валютних переказів від трудових емігрантів.

На сьогоднішній день, з огляду на загострену кризу та стрімке падіння довіри до банківських установ, в країні спостерігається масове вилучення іноземної валюти з обігу і збереження на руках у населення. Одним із найбільш негативних наслідків доларизації для вітчизняної економіки є також зменшення впливу НБУ на грошово-кредитну сферу, що, в свою чергу, суттєво знижує ефективність монетарної політики (через обмеженість монетарних важелів управління).

Забезпечення стабільності національної грошової одиниці є одним із завдань грошово-кредитної безпеки держави, однак з метою посилення

конкурентоспроможності національної економіки та здатності фінансової системи протидіяти зовнішнім впливам Національним банком було запроваджено перехід до гнучкого валютного курсу, що одразу відобразилось на його динаміці.

Такі дії регулятора за нинішніх умов можна вважати цілком виправданими, оскільки витрачання валютних резервів на підтримання національної грошової одиниці, з огляду на їх значне скорочення, стає все більш проблематичним. Політика фіксованого обмінного курсу (режим валютного таргетування) реалізовувалась в Україні принаймні останні 15 років, але в рамках співробітництва з МВФ українською владою було взято зобов'язання дотримуватись плаваючого обмінного курсу поступово здійснювати перехід до режиму таргетування інфляції.

Таким чином, до основних напрямів зміцнення фінансової безпеки України можна віднести: підвищення монетизації економіки; застосування цільового підходу до емісії грошової маси; відновлення ліквідності банківського сектору економіки та запобігання банкрутства системних банків; зменшення долі іноземних банківських установ в загальному обсязі капіталу банківської системи країни.

Висновки. Безпека грошово-кредитного сектора є самостійним структурним елементом в системі фінансової безпеки держави, оскільки в грошово-кредитній сфері існують чинники, що становлять їй загрозу. Саме фінансова природа кризових явищ та їх монетарний характер обумовлюють необхідність оцінки сучасного рівня грошово-кредитної безпеки держави, яка здійснюється на основі аналізу макроекономічної та фінансової ситуації, аналізу процесів, що відбуваються на грошово-кредитному ринку.

Отже, проблема належної підтримки грошово-кредитної складової фінансової безпеки держави є актуальною, оскільки зростає необхідність впровадження комплексу заходів, спрямованих на усунення недоліків в управлінні грошово-кредитною сферою і забезпечення протидії її тінізації.

Потребує нагального розв'язання проблема недостатності грошової маси в легальному обороті з одночасним її скороченням у тіньовому обігу. Ситуація щодо формування грошово-кредитної безпеки потребує негайного втручання з боку Уряду та Національного банку України. Перед регулятором стає проблема підвищення грошово-кредитної безпеки, як складової фінансової безпеки, за рахунок виваженої монетарної політики.

Література:

1. *Бадрак О.С. Шляхи вдосконалення фінансового механізму / Продуктивні сили і регіональна економіка: Зб. наук. пр.: У 2 ч. – К.: РВПС України НАН України. – 2012. – Ч.1. – С. 200-207.*
2. *Губський Б.В. Економічна безпека держави: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення / Б.В. Губський. - К.: ДП «Укрархбудьшформ», 2001. - 121 с.*
3. *Єрмошенко, М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М.М. Єрмошенко. - К.: 2001. - 350 с.*
4. *Кубах Т.Г. Сутність фінансової безпеки як складової елементу економічної безпеки держави / Т.Г. Кубах [Електронний ресурс] - Режим доступу:
http://uabs.edu.ua/images/stories/docs/K_F/Kubakh_1.pdf*
5. *Лазарева А.П. Фінансова безпека країни: загрози та основні напрями зміцнення / А.П. Лазарева // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки. - 2014. - Вип. 27. - С. 88-94.*
6. *Нетесаний Ю.В. Фінансово-економічна криза та забезпечення фінансової безпеки країни / Ю.В. Нетесаний [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3004>.*

7. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави: підручник для осіб, що навчаються за фахом «Службовець, державного управління» / Г.А. Пастернак-Таранушенко. - К.: ІДУС при Кабміні України. - 1994. - 140 с.
8. Селінков С. Валютна інтеграція західноєвропейських країн та її наслідки для України / Банківська справа. – 2015. - №5. – С.25-28.
9. Стежко Н.В., Вплив глобалізації на поширення кризових процесів в міжнародній економіці / Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції "Україна на шляху соціально-економічних перетворень в умовах глобалізації". Зб. наук.статей. Випуск 8. Кіровоград, КНТУ, 2015. - 493 с.
10. Сухоруков А.І. Фінансова безпека держави: навчальний посібник / А.І. Сухоруков, О.Д. Ладюк. - К.: Центр учбової літератури. - 2007. - 192 с.
11. Чернецький В. Політика валютного курсу в умовах фінансової кризи: досвід інших країн та уроки для України / Вісник Української академії державного управління при Президентові України. – 2016. - №2. – С.79-89.
12. ukrstat.gov.ua – офіційний сайт Комітету статистики України.
13. Бюджетний Кодекс України від 21 червня 2001 року N 2542-III: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
14. Податковий кодекс України від 2 грудня 2011 року (зі змінами та доповненнями) <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
15. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», від 29.10.2013 р. № 1277 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm